

De fængselsmæssige Foranstaltninger overfor Landssvigerfangerne i Danmark.

Af Direktør for Fængselsvæsenet H. TETENS.

Under Krigen havde Fængselsvæsenet været stillet overfor Vanskeligheder af et Omfang som aldrig tidligere, hidrørende dels fra den midlertidige Lovgivning, som Regering og Rigsdag under Krigen havde set sig nødsaget til at gennemføre, og som medførte, at mange Mennesker, der havde optraadt aktivt imod den tyske Besættelsesmagt, blev indsat i Fængslerne, og dels fra de Bevogtningsopgaver, som var paalagt Fængselsvæsenet i Forbindelse med Interneringen af Kommuniste og visse udenlandske Statsborgere. Disse Forhold ændredes brat ved Kapitulationen den 5. Maj 1945, men straks blev Fængselsvæsenet kastet ud i andre — og ikke mindre — Vanskeligheder omend af en anden Karakter. Dette var en Følge af det meget store Antal Interneringer, som straks efter Kapitulationen blev foretaget ved Modstandsbevægelsens Styrker, og det derefter følgende Retsopgør med disse Personer. For Fængselsvæsenet havde der kun i meget ringe Omfang været Mulighed for at forberede det, der forestod, men Arbejdet blev udover hele Landet løst i nært Samarbejde med Modstandsbevægelsens Folk. Anbringelsen af de internerede skete her i Landet paa samme Maade som i de fleste øvrige besatte Lande, idet Frihedskæmperne foretog Anholdelserne, indtil Politiet traadte i Virksomhed, og anbragte de anholdte i Fængsler, Lejre og Lokalteter af enhver Art, hvor der var Mulighed for at anbringe Mennesker.

Efter at Politiet i Løbet af Maj Maaned 1945 paany var

traadt i Funktion, blev der fra Regeringen fastlagt den Retningslinie, at de Personer, der ved Modstandsbevægelsens Foranstaltning var taget i Forvaring, og mod hvem der kunde rejses Sigtelse for Overtrædelse af gældende Straffebestemmelser, skulde overleveres til Politiet for ved dettes Foranstaltning at blive fremstillet for en Dommer. Internerede, mod hvem der ikke kunde rejses Sigtelse, skulde løslades af Modstandsbevægelsen, og indtil dette skete, vilde de forblive internerede paa Modstandsbevægelsens Ansvar. Ved Justitsministeriets Cirkulærskrivelse af 15. Maj 1945 blev det derhos bestemt, at Personer, der herefter overleveredes til Politiet til Fængsling, og som hidtil havde været interneret under Modstandsbevægelsens Ansvar, skulde overgaa til Fængselsvæsenets Varetægt, saaledes at Fængselsvæsenet var ansvarlig for deres Behandling.

Forholdene udviklede sig iøvrigt noget forskelligt de forskellige Steder i Landet. Udenfor København overgik Husningen af de internerede næsten straks til Fængselsvæsenets Ansvar, medens man i København i højere Grad fulgte den fastslaaede Retningslinie, saaledes at Fangerne først overgik til Fængselsvæsenets Varetægt, naar de var blevet fremstillet for en Dommer. En skarp Adskillelse kunde imidlertid ikke gennemføres, idet Fængselsvæsenets Personale i vidt Omfang deltog i Bevogtningsarbejdet, medens paa den anden Side en Del af Modstandsbevægelsens Styrker var stillet til Rådighed for Fængselsvæsenet ved Gennemførelsen af Bevogtningsopgaver, da Fængselsvæsenet naturligvis langt fra havde tilstrækkeligt Personale til Løsning af disse Opgaver ligestraks.

Antallet af internerede og fængslede Personer, som Fængselsvæsenet havde med at gøre, udgjorde i de første Par Maaneder efter Kapitulationen ca. 13.000. Pr. 1. November 1945 var Antallet gaaet ned til ca. 12.000, og Antallet har derefter været følgende, idet der sondres imellem Varetægtsfanger og Afsonere:

		Varetægt	Afsonere	Ialt
1. Januar	1946 ca.	8.695	2.210	10.905

1. April	1946	„	.....	6.800	4.285	19.885
1. Juli	1946	„	.....	4.680	5.725	10.405
1. Oktober	1946	„	.....	3.270	5.635	8.905
1. Januar	1947	„	.....	1.975	4.380	6.355
1. April	1947	„	.....	1.330	3.425	4.755
1. Juli	1947	„	.....	900	2.490	3.390
1. September	1947	„	.....	760	2.118	2.280

Tilvejebringelse af Anbringelsessteder til de internerede voldte særlig Vanskelighed i København, hvor Fangerne anbragtes væsentligt paa følgende Steder, hvis højeste Belæg af baade Landssvigerfanger og almindelige kriminelle Fanger i August—September 1945 udgjorde de anførte Tal:

	Belæg	Normal Kapacitet
Vestre Fængsel med Politigaardens		
Fængsel og Nytorvs Arresthus	2.800	Fgr. 700
Fængselsafdelingen paa Sundholm ...	1.400	
En midlertidig Varetægtsafdeling i		
Herstedvester	700	
Straffelejren i Horserød	700	

I Provinsen anbragtes Fangerne først og fremmest i Arresthusene, men desuden i alle mulige forskellige Lokalteter, som det lykkedes at faa Raadighed over. I de egentlige Arresthuse anbragtes ca. 4.500 Fanger, medens der i midlertidige Internerings og Arrestafdelinger, der som Regel var oprettet af Modstandsbevægelsen, husedes 3—4.000 Fanger. Antallet af saadanne midlertidige Arrestafdelinger, som Fængselsvæsenet overtog, udgjorde i Sommeren 1945 ialt 36. I 15 Tilfælde var det tyske Barakker eller Baraklejre, i 2 Tilfælde Kaserner, i 5 Tilfælde Skoler, i 9 Tilfælde andre Ejendomme, deriblandt Sønderborg Slot, og endelig i 5 Tilfælde Arbejdsanstalter. De nævnte midlertidige Arrestafdelinger blev nedlagt, efterhaanden som Fangerne enten kunde anbringes andetsteds eller var blevet løsladt. Saaledes blev i 1945 nedlagt 11 Afdelinger, i 1946 17 og i 1947 6 Afdelinger.

I de egentlige Fængsler maatte Fangerne i de første Maaneder sammenstuves med indtil 4—5 i hver Enkelcelle, og paa de øvrige Steder maatte Fangerne anbringes med et større Antal i samme Rum, hvor de maatte tilbringe Dag og Nat bortset fra de daglige Gaardture. En meget vanskelig Opgave var det at tilvejebringe det fornødne Inventar (Senge, Borde og Stole), Lagner, Haandklæder, Beklædningsgenstande o. s. v., navnlig da det skete paa et Tidspunkt, hvor alle Lagre var udtømt og nye Materialer meget vanskelige at fremskaffe.

Med Hensyn til *Behandlingen* af de fængslede Landssvigerfanger udtalte Justitsministeriet allerede i Skrivelse af 5. Maj 1945, at de paagældende principielt skulde behandles i Overensstemmelse med de gældende Regler om Behandling af Varetægtsfanger, men man henledte samtidig Opmærksomheden paa, at det udover de Begrænsninger, der efter Politiets og Rettens Afgørelse følger af Fængslingens Øjemed, f. Eks. i Henseende til Adgang til Besøg og Brevveksling, vilde kunne være nødvendigt at foretage væsentlige Indskrænkninger i de almindelige Bestemmelser af Hensyn til Fængselsordenen og Pladsforholdene. I København blev disse Indskrænkninger med Tilslutning af Modstandsbevægelsens Repræsentanter gennemført paa følgende Maade: Der udleveredes saavidt muligt Fangerne en Biblioteksbog hver 14. Dag, hvorimod Indlevering af private Bøger o. lign. og Køb af Ugeblade foreløbig af praktiske Grunde ikke kunde tillades. Der kunde ugentlig indleveres en Pakke med en stærkt begrænset Tobaksration og den nødvendige Underbeklædning samt et Stykke Sæbe. Indlevering af Ekstraforplejning kunde foreløbig ikke tillades, ligesom der ej heller var Mulighed for at tillade Køb af Forplejningsartikler. I Cellen kunde Fangen have visse private Toiletartikler samt Blyant og Ur. I en senere Cirkulærskrivelse af 17. September 1945 udtalte Justitsministeriet, at man, efter at der i den foreløbne Tid nu havde været Lejlighed til at indvinde Erfaringer med Hensyn til, i hvilket Omfang det var paakrævet at lade Hensynet til Fængselsordenen, Pladsforholdene og Sikkerheden begrunde Indskrænkninger i de almindelige Bestemmelser, og

efter at man havde haft Mulighed for paa en mere betryggende Maade at organisere Bevogtningstjenesten, fandt Anledning til at pege paa, at det var ønskeligt, at Behandlingen af Fangerne paa de Omraader, hvor en Begrænsning ikke var nødvendig af sikkerhedsmæssige og ordensmæssige Grunde, skete efter de almindelige for Varetægtsfanger gældende Regler. Der pegedes herefter paa, at det syntes forsvarligt at lempe Begrænsningerne paa visse Omraader. Det udtaltes saaledes, at det, foruden at der gives Adgang til Læsning af Bøger fra Arresthusenes Bog-samlinger vilde være rimeligt at tillade Indbringelse af Bøger af videnskabelig, teknisk og lignende Art, at der i det Omfang, i hvilket det var praktisk gennemførligt, burde gives Fangerne Adgang til Arbejdsbeskæftigelse, og at det, naar Straffesagens Behandling ikke udelukkede Besøg og Brevveksling, burde tilstræbes, at de fængselsmæssige Forhold ikke stillede sig hindrende i Vejen for Gennemførelse af en Ordning, hvorefter Fangerne fik Tilladelse til hver 14. Dag at modtage Besøg af nærmeste Paarørende og til at skrive og modtage et Brev. Endelig udtaltes det i en justitsministeriel Cirkulærskrivelse af 27. November 1945, at Justitsministeriet maatte lægge Vægt paa, at de for Varetægtsfangeres Behandling gældende almindelige Regler gennemførtes i videst muligt Omfang, saaledes ogsaa med Hensyn til den Varetægtsfangerne hjemlede Ret til at forskaffe sig Ekstraforplejning. Det indskærpedes dog samtidig, at Indbringelse af Ekstraforplejning ikke maatte medføre Tilsidesættelse af sikkerhedsmæssige Hensyn. Endvidere bemærkedes det, at det normalt ikke vil være foreneligt med Fængselsordenen, at der indbragtes egentlige Forplejningsvarer (tilberedte Madvarer), men at der intet skulde være til Hinder for, at Fangerne i rimeligt Omfang modtog f. Eks. Frugt, Tomater, Gulerødder, Marmelade, Pølse, Ost, Kiks, Sandkage, Bol-sjer o. lign. samt Tobak.

Man har saaledes søgt efterhaanden at naa frem til en Behandling af Varetægtsfangerne, der svarer til normale Forholds, men det har naturligvis ikke kunnet undgaas, at Forholdene et Stykke Tid har været meget primitive, og Sammen-

stuvningen af Fangerne har været lidet heldig baade hygiejnisk og moralsk — ikke mindst, da Varetægtstiden for manges Vedkommende har strakt sig over meget lang Tid. Alvorlige sundhedsmæssige Følger af de hygiejnisk mangelfulde Tilstande er dog praktisk talt ikke forekommet. Dette skyldes navnlig, at der under Ledelse af Overlægen ved Københavns Fængsler meget hurtigt blev etableret en omfattende Lægetjeneste ved Anbringelsesstederne i og udenfor København. De meget begrænsede Muligheder for indbyrdes Isolering af Fangerne har derimod vanskeliggjort Politiets Arbejde med Opklaring af Straffesagerne, idet Fangerne har haft mange Muligheder for at sætte sig i Forbindelse med hinanden under det udstrakte Fællesskab og under de omfattende Transporter til Afhøring hos Politiet eller til Fremstilling i Retten. Der har derimod kun været yderst faa Undvigelse.

En af de første Opgaver for Fængselsvæsenet var det derefter at planlægge *Tilvejebringelsen af de Anstalter*, hvori Afsoningerne skulde finde Sted. Paa Forhaand havde man antaget, at Løsningen af dette Spørgsmaal ikke vilde medføre saa overvældende Vanskeligheder, da der spredt over Landet fandtes mange tyske Baraklejre, som maatte antages at blive til Raadighed. Dette Forhold blev imidlertid ganske ændret ved den Strøm af Flygtninge, som i Krigens sidste Maaneder flød her til Landet fra Tyskland, efterhaanden som de allierede Tropper drog frem. Man havde regnet med, at disse Flygtninge hurtigt efter Kapitulationen vilde blive fjernet fra Landet, men det viste sig snart, at dette ikke blev Tilfældet, og Fængselsvæsenet maatte søge andre Udveje.

Det første Spørgsmaal var herefter, hvilket Antal Personer der maatte antages at skulle afsone Straf i Henhold til den gennemførte Lov af 1. Juni 1945 om Forræderi og anden landskadelig Virksomhed. Det var paa det daværende Tidspunkt ikke muligt at foretage nogen tilnærmelsesvis sikker Beregning af det forventede Antal Domfældelser, men man skønnede, det vilde være nødvendigt at tilvejebringe Pladser til ca. 8.000

Fanger. Nybyggeri af egentlige Fængsler til Husning af disse Fanger kunde der ikke være Tale om, dels vilde Afsoning af Straffene være tilendebragt i Løbet af en — mente man dengang — halv Snes Aar, og der vilde ikke under normale Forhold være Brug for flere store Fængsler end de nuværende, dels er Fængselsbyggeri temmelig kostbart og materialekrævende. Man mente det derfor rigtigst at søge tilvejebragt de fornødne Pladser ved Oprettelse af større Baraklejre. Det vilde dog være nødvendigt at raade over et af de bestaaende Statsfængsler til Husning af de farligste af Fangerne og de Fanger, der havde de længste Straffe. Overvejelserne resulterede derefter paa det daværende Tidspunkt i at indrette følgende Lejre m. v.:

Faarhuslejren (den tidligere Frøslevlejr) med Plads til	2.500	Fanger,
Møgelkærlejren ved Horsens, som kunde overtages fra Arbejdsministeriet, maatte udbygges med Plads til	1.000	..
Kragsskovhedelejren i Vendsyssel, der foresloges oprettet ved Udbygning af 3 tidligere Ungdomslejre: Jerup, Mosbjerg og Raabjerg, som ligeledes kunde overtages fra Arbejdsministeriet, med Plads til	2.500	..
Horsørødlejren med Plads til	750	..
Statsfængslet i Horsens med Plads til	500	..
Fængselsafdelingen paa Sundholm med Plads til	750	..
	<u>Ialt</u>	<u>8.000 Fanger.</u>

Anbringelsen af et saadant Antal Personer i disse enten eksisterende eller projekterede Lejre og Anstalter vilde imidlertid kun kunne finde Sted med en meget betydelig Overbelægning.

Forslaget blev godkendt af Bevillingsmyndighederne, og man tog fat paa Udarbejdelse af de nærmere Planer for Lejrene, af hvilke navnlig Kragsskovhedelejren vilde kræve meget betydelige Bygningsarbejder. Under den videre Behandling af

Spørgsmaalet viste det sig, at de forskellige Lejre og Anstalter ikke kunde indrettes til et saa stort Belæg som projekteret, hvis Forholdene skulde være forsvarlige. Imidlertid var Spørgsmaalet om en Revision af Straffelovstillæget allerede kommet paa Dagsordenen, og i Februar 1946 fremsatte Justitsministeren paa Rigsdagen Forslag til en Lov om Ændring af Straffelovstillæget af 1. Juni 1945. Lovforslaget, der var udarbejdet paa Grundlag af en Betænkning, afgivet af et af Justitsministeriet nedsat Udvalg, blev imidlertid — efter at være gennemgaaet forskellige Ændringer — først gennemført paa Rigsdagen og ophøjet til Lov den 29. Juni 1946. Loven medførte en meget betydelig Nedgang i Antallet af Fanger. Dette skyldtes særlig, at Straffens normale Minimumsgrænse blev nedsat fra 4 til 2 Aar, at enkelte Forhold, der tidligere havde været strafbare, blev gjort straffri, at der gennemførtes en Udvidelse af de strafnedsættende Omstændigheders Omraade, og at der blev gennemført Adgang til Prøveløsladelse.

Som det vil ses af den ovenstaaende Oversigt over Belægningen af Landssvigerfangerne i den forløbne Tid, er Antallet faldet fra ca. 13.000 i Maj 1945 til ca. 3.000 i August 1947. Gennemførelsen af Lovændringen i Straffelovstillæget af 1. Juni 1945 skete imidlertid paa et saa sent Tidspunkt, at Arbejderne med Indretning af Lejrene var ret fremskredet, og det har ikke kunnet undgaas, at der derved er gaaet betydelige Værdier tabt, og at Lejrene ikke har kunnet indrettes saa hensigtsmæssigt, som det kunde have været Tilfældet, hvis man paa et tidligt Tidspunkt havde været klar over, hvilket Antal Fanger der i Virkeligheden skulde tilvejebringes Plads til.

Straffelejrene.

Der skal herefter gives en nærmere Redegørelse for de forskellige Lejre — benævnes Straffelejre — og andre Anstalter, som Fængselsvæsenet har benyttet til Afsoning af Fængselsstraffene.

De store Lejre er i personalemæssig Henseende organiseret efter samme Retningslinier som de store Fængsler, saaledes at

Anstalten forestaas af en Fængselsinspektør, der ved Administrationen har til Hjælp en Vicefængselsinspektør, en Fængselsforvalter, der forestaar Økonomivirksomheden og Fangebeskæftigelsen, samt en Bogholder og fornødent Kontorpersonale. Den gejstlige Betjening varetages af en eller flere Præster, som har udelukkende Beskæftigelse ved denne Gerning. Undervisningen og den kulturelle Virksomhed forestaas af en Overlærer, som har Medhjælp af flere Lærere, alle udelukkende beskæftigede ved Lejren. Desuden forefindes en eller flere Forsorgssekretærer, og Lægegerningen forestaas i Almindelighed af en praktiserende Læge, der indfinder sig paa Anstalten 4—5 Gange om Ugen.

Bevogtningstjenesten forestaas af en Overvagtimester med et Antal Vagtmestre og varetages iøvrigt af Overbetjente, Fængselsbetjente og Reservebetjente. Tilsynet med Fangernes Arbejde varetages af fagligt uddannede Værkmestre. Til en mindre Del af Personalet er der tilvejebragt Funktionærboliger, men Størstedelen kan ikke faa egentlige Boliger og er derfor inkaserneret i Barakker, indeholdende 1-, 2- eller 3-Mandsstuer. Mange gifte blandt Personalet maa saaledes leve adskilt fra deres Familie, hvilket selvfølgelig er meget uheldigt. Til Gengæld oppebærer de et særligt „Udkommandotillæg“ foruden gratis Ophold.

Det skal i denne Forbindelse bemærkes, at man selvfølgelig benytter Fangearbejdskraft i vid Udstrækning ved Lejrens egen Drift, men man har ikke ment det rigtigt at gaa over til det System, som i nogen Grad er anvendt i Norge, hvor den indre Administration af Lejrene i ikke ringe Omfang er overladt til Fangerne selv. Man synes i Norge at have været tilfreds med en saadan Ordning, som man i og for sig har arvet efter de tyske Koncentrationslejre, og som man er kommet ind paa af Nød, idet det var ganske udelukket, da Interneringerne fandt Sted, at fremskaffe Personale til væsentligt andet end den ydre Bevogtning. Systemet synes vel at have Fordele, idet det muliggør at give Fangerne Arbejde, hvortil der kræves særlig Tillid, ligesom Systemet appellerer til Fangernes Initiativ og

Arbejdsglæde og frembyder økonomiske Fordele. Fra dansk Side har man imidlertid været betænkelig ved at gennemføre Systemet, idet man har været bange for, at „Overfangerne“ skulde faa en uheldig Indflydelse paa Aanden i Lejren. Den „Magt“, som derigennem vilde blive tillagt enkelte Fanger — og det vil jo som Regel altid blive de mere intelligente af Fangerne — kunde begunstige den ideologiske Indstilling, som mange af dem møder med. Man har derfor fra dansk Side været betænkelig ved at udvikle dette System i højere Grad. Iøvrigt er Forholdene i Norge og Danmark formentlig noget forskellige paa dette Omraade. Gennemgaaende ligger Fangerne i Norge formentlig uddannelsesmæssigt, socialt og intellektuelt noget højere, end Tilfældet er i Danmark, hvilket har sin naturlige Forklaring i Forskellighederne i Besættelsens Vilkaar i Norge og Danmark under Krigen.

Om de enkelte Lejre skal iøvrigt oplyses følgende, idet der derefter skal gives Oplysning om Fangebehandlingen:

Horserøddlejren.

Lejren i Horserød har sin Oprindelse fra den forrige Verdenskrig. Den blev bygget i 1917 som Gennemgangslejr og Lazaret for Krigsfanger, der blev udvekslet mellem de krigsførende Nationer. Lejren er beliggende paa et aabent Areal i Horserød Hegn ved Helsingør-Esromvejen. I 1923 solgtes de da eksisterende Barakbygninger til Nedbrydning, men Barakkerne blev overtaget af en privat velgørende Forening „Horserød-Komiteen“, som i Aarene op til 1940 anvendte en Del af Barakkerne til forskellige velgørende Formaal, Hvile- og Feriehjem m. m. En Del Barakker blev dog i Tidens Løb nedrevet. I Tiden fra 1941—1943 anvendtes Lejren til Internering af Kommuniste i Henhold til den Danmark paatvungne Lov herom, og i dette Tidsrum istandsattes en Del af Barakkerne, og der nyopførtes 3 Belægningsbarakker med mindre Rum. Den 29. August 1943 besatte Tyskerne Lejren, og den var beslaglagt indtil kort efter Kapitulationen, da Modstandsbevægelsen overtog Lejren og anvendte den som Interneringslejr for Landssvi-

gere. Den 15. August 1945 overtog Fængselsvæsenet Lejren som Straffelejre.

Lejren er delt i 3 Afdelinger, nemlig „Store Lejr“ og „Lille Lejr“, der er beliggende Syd for den gennemskærende Landevej, medens „Personalelejren“ ligger Nord for Landevejen. De 2 førstnævnte Lejre er indhegnet hver for sig med Pigtraadsspærringer og ligger i en Afstand fra hinanden paa et Par Hundrede Meter. Paa hele Lejromraadet findes ca. 30 Barakker, hvoraf 8 anvendes til Fangebelægning, 8 til Personale, 4 til Værksteder, 1 Sygebarak og Resten til Administration, Lejrens Økonomivæsen, Køkken, Spisesal o. s. v. I 1946—47 er der til en Del af det gifte Personale opført 18 smaa Beboelseshuse, Elementhuse, bygget af Træbeton. De indeholder 2 Værelser og 1 eller 2 Kamre og Køkken. Ved en ret „tæt“ Belægning kan „Store Lejr“ rumme ca. 475 Fanger.

Da det stod klart, at det paa Grund af det meget store Fangeantal vilde være nødvendigt for Fængselsvæsenet at disponere over en *Tuberkuloseafdeling* udover det mindre Tuberkulose-sygehus ved Statsfængslet i Nyborg, besluttedes det at indrette „Lille Lejr“ til Tuberkuloselejre for saadanne tuberkuløse Fanger af enhver Slags, der trænger til en sanatoriemæssig Behandling. Dette har krævet Anlæg af et betydeligt Rensningsanlæg, Liggelag og forskellige tekniske Indretninger. I „Lille Lejr“, der kun omfatter 2 Belægningsbarakker og en Værkstedsbarek, er der Plads til ca. 140 Fanger. Foruden af den almindelige Læge tilses Lejren en Gang om Ugen af en Tuberkulosespecialist.

Den ene af Belægningsbarakkerne anvendes midlertidigt til Anbringelse af visse Varetægts-Landssvigerfanger fra Københavns Fængsler, hvis Sag er under Anke til højere Ret.

Af tuberkuløse findes der for Tiden 40—50 Fanger, som kommer fra alle Anstalter under Fængselsvæsenet. Det maa herved bemærkes, at der finder regelmæssig systematisk Tuberkuloseundersøgelse Sted af alle Fanger, der indsættes eller hensidder i Fængselsvæsenets Anstalter — herfra dog foreløbig undtaget Fanger i Arresthusene i Provinsen.

Belæget i Horserødlejren var pr. 1. August 1947 450 Fanger (heraf 40 Varetægtsfanger).

Lejren har en meget tiltalende og smuk Beliggenhed paa en aaben Plads i Skoven. Den frembyder den Fordel, at Belægningsbarakkerne indeholder temmelig smaa Rum, der er belagt med 4 — eller for en mindre Dels Vedkommende 2 — Fanger. Som Straffelejre har den imidlertid den væsentlige Mangel, at der kun er meget ringe Mulighed for Beskæftigelse af Fangerne ved Udendørsarbejde, idet der ikke er knyttet noget Areal til Lejren udover det, som er beslaglagt af Lejrbygningerne, ca. 12 Tdr. Land. I den omliggende Statsskov er der kun Mulighed for at beskæftige et ringe Antal Fanger. Lejren maa derfor baseres paa Værkstedarbejde, og af saadanne Haandværksfag findes der Skræderi, Sadelmageri, Halmfletning, Skomageri og Legetøjsfremstilling. Imidlertid har Bygningsarbejderne ved Lejren samt Terrænregulering, Vejarbejder m. v. krævet meget store Arbejdsstyrker, saaledes at Beskæftigelsesforholdene ikke hidtil har frembudt nogen Vanskelighed. Naar disse Arbejder er afsluttet, maa Fangerne i alt væsentligt beskæftiges ved Indendørsarbejde.

Som det nærmere vil blive berørt senere, vil det være muligt paa Grund af den meget store Nedgang i Fangetallet at ophæve Horserødlejren som almindelig Afsoningslejr for mandlige Landssvigere og i Stedet anvende den til Husning af kvindelige Landssvigere. Det er nemlig paa Grund af „Sundholm“s Uegnethed til Afsoningsanstalt meget ønskeligt at faa Kvindefangerne bortflyttet herfra og anbragt under mere hensigtsmæssige Former. Paa „Sundholm“ er ogsaa anbragt almindelige kriminelle Kvindefanger, og det er da Tanken at overflytte ogsaa disse til Horserødlejren, saaledes at denne Anstalt vil blive Kvindefængsel for hele Landet og for alle Kategorier af Kvindefanger undtagen saadanne, som i Arresthusene afsoner Hæftestraf og Fængselsstraf i under 5 Maaneder. For de københavnske Kvinders Vedkommende maa Afsoning af korte Straffe dog ogsaa henvises til Horserødlejren, da Pladsforholdene paa Vestre Fængsel ikke tillader, at den som Kvindefængsel tidligere be-

nyttede Fløj overgaar til sit tidligere Brug. Det er dog kun „Store Lejr“, som vil blive anvendt til Kvindefængsel; „Lille Lejr“ maa fremdeles anvendes som Tuberkuloseafdeling for mandlige Fanger.

Horsørødlejren vil i adskillige Henseender være velegnet til Anvendelse som Kvindefængsel, da Fangernes Belægningsstuer er smaa, saaledes at der er betydelig større Mulighed for at sortere og eventuelt isolere Fangerne, end Tilfældet er paa Sundholm. De ca. 300 Kvindefanger vil saaledes kunne anbringes med ca. 50 i Enkeltceller og ca. 250 i 3-Mandsstuer.

Straffelejren i Faarhus.

Straffelejren i Faarhus (den tidligere Frøslevlejr), der ligger umiddelbart Nord for Grænsen til Tyskland, blev opført af Tyskerne under Besættelsen i Foraaret og Sommeren 1944 til Afløsning af Horsørødlejren. Bygningsmaterialerne var tilvejet bragt af danske Myndigheder, idet Besættelsesmagten havde givet Løfte om, at der, naar denne Lejr byggedes, ikke vilde blive overflyttet danske Fanger, som var anholdt af Tyskerne, til tyske Fængsler og Koncentrationslejre, hvilket Løfte langt fra blev overholdt. Forplejningen i Lejren og Forsyning med Inventar varetoges allerede i Tyskertiden af et lille Antal dansk Fængselspersonale, som tidligere havde gjort Tjeneste i Horsørød, og som de danske Myndigheder havde bevæget til at fortsætte deres Arbejde, hvilket viste sig at faa den største Betydning for de danske Statsborgere, som Besættelsesmagten anbragte i Lejren.

Efter Kapitulationen blev Lejren overtaget af Modstandsbevægelsen, der havde Ansvar for Fangernes Behandling, indtil Lejren den 3. August 1945 helt overgik under Fængselsvæsenets Ansvar. Lejren omfatter et Areal af ca. 25 Tdr. Land, beliggende i Frøslev Platage, og den gennemskæres af Kommunevejen fra Frøslev til Faarhus, der er afspærret. Den er delt i 2 Afdelinger, hvoraf Fangeafdelingen er beliggende paa den ene Side af Landevejen, saaledes at Belægningsbarakkerne ligger vifteformet ud fra et Midtertaarn. Afdelingen paa den anden

Side af Landevejen brugtes i Tyskertiden som Mandskabsafdeling for Bevogtningspersonalet, men bruges nu til Værksteder og Administrationsbygninger o. lign. Hele Lejren er omgivet af et dobbelt Pigtraadshegn, hvori findes 5 Vagttaarne. Det samlede Lejrkompleks bestaar af 75 større og mindre Træbarakker samt en Stenbygning (Isolations- og Sikkerhedsafdeling). Indenfor Hegnet findes 17 egentlige Belægningsbarakker, hvoraf en anvendes som Sygehus og en til Skolestue. Endvidere findes 8 Værkstedbarakker, nemlig for Snedkeri, Smederi, Vaskeri, Maler- og Tømrerværksted, Skræderi og Kurvemageri og Skomagerværksted. Desuden findes indenfor Hegnet Kirke- og Forsamlingsaal, Fangekøkken med Spisesale, Køkken og Spisesaal for Personale, Lagerbygning, Aflusningsanstalt, Garager m. v. Udenfor Hegnet findes 6 større og 1 mindre Barak, som anvendes til Indkvartering af Personalet, samt 27 smaa nyopførte Eenfamiliehuse til en Del af de gifte Funktionærer. Husene ligger meget tiltalende i Udkanten af Plantagen. Den Plads indenfor Hegnet, som ikke er optaget af Bygninger og Veje, er anlagt med Græs. Ca. 1 km fra Lejren findes en mindre Landejendom paa 26 Tdr. Land, som er forpagtet til Anvendelse til Gartneri. Efter at Belæget i Lejren er gaaet betydeligt ned, inderolder hver Barak et Belæg af 80—90 Fanger fordelt i 5 Sovestuer. Desuden findes i hver Barak 4 fælles Opholdslokaler, der anvendes som Spisesaal, Læse- og Skrivestuer og Husflidssaal. Desuden findes i hver af Belægningsbarakkerne Vaske- og Toiletrum og Vagtrum til Personalet.

Lejren har ligesom Horserødlejren den væsentlige Mangel, at der ikke er knyttet Arealer til, hvor Fangerne kan beskæftiges ved Friluftsarbejde. Hidtil har der dog ved selve Lejren været en Mængde Bygnings- og Vejarbejder, og en Del af Fangerne har ogsaa været anvendt ved Skovbrugsarbejde for Statsskovvæsenet og et Plantningsselskab. Efter Lejrens Ibrugtagelse til Straffelejrer har Belæget været saaledes:

	Varet.fgr.	Strafafs.	Ialt
1. September 1945	2680	40	2720

1. November 1946	657	1630	2287
1. April 1947	173	1142	1320
1. August 1947	76	681	757

Efter at Lejren er gjort i Stand og Terrænet reguleret samt Veje anlagt, fremtræder Komplekset med de nymalede Barakker betydeligt mere tiltalende, end det var Tilfældet i Tysker-tiden. Før Fangetallet gik saa meget ned, som sket i det sidste Aar, var Lejren af en Størrelse, som næsten umuliggjorde enhver egentlig Fangebehandling. Forholdet er nu betydelig bedre, idet Pladsforholdene med det nuværende Belæg er gode, men Lejren har dog en Størrelse, som gør det vanskeligt at gennemføre en individualiserende Fangebehandling efter mere moderne Principper.

Ved Lejren er dog igangsat en ret betydelig Undervisnings- og kulturel Virksomhed, og der er knyttet 1 Overlærer og 4—5 Lærere til den. Lejren har iøvrigt været præget af, at en stor Del af Fangerne har tilhørt den hjemmetyske Befolkning, som gennemgaaende har forholdt sig ret afvisende overfor den aandelige og kulturelle Virksomhed ved Lejren. Ved en Lejr af denne Størrelse og med det Fællesskab, som maa finde Sted, er der ogsaa betydelig Fare for, at Lederne blandt Fangerne vinder Indflydelse og giver Direktiver for, hvorledes man skal forholde sig overfor de Foranstaltninger, der bliver iværksat fra Anstaltens Ledelse.

Straffelejren Møgelkær.

Anstalten er indrettet i de til Hovedgaarden Møgelkær hørende Bygninger, der er beliggende i en naturskøn Egn ca. 12 km Søndøst for Horsens.

Efter at en stor Del af Ejendommens Jorder var udstykket, overgik Resten i 1941 til Arbejdsministeriet, der indrettede først en Statsungdomslejr, siden en Beskæftigelseslejr for langvarigt arbejdsløse paa Egnen. I Foraaret 1945 indrettedes den i største Hast til Gennemgangslejr for hjemvendende danske og norske Koncentrationslejrfanger, der ved Grev Bernadottes Mellem-

komst førtes hertil paa Vej til Sverige. De betydelige bygningsmæssige Foranstaltninger, der var iværksat af Hensyn til denne Brug, var dog langt fra afsluttet, da Koncentrationslejrangerne blev anbragt i den, og hele denne Brug strakte sig jo kun over nogle faa Dage.

Efter Kapitulationen overgik Gaarden til Interneringssted for Landssvigere, og i Juli 1945 overtog Fængselsvæsenet Ejendommen for at bruge den som Landssvigerlejr. Ombygningen var blevet fortsat af Arbejdsministeriet, men de Planer, der var lagt for Ombygningen, viste sig ikke at være videre hensigtsmæssige til den Brug, der fremtidig skulde gøres af Anstalten. Fortrinsvis indrettedes nogle faa, meget store Sale med Belæg paa 100 Mand eller mere. De fortsatte Ombygningsarbejder maatte derefter gaa ud paa at gøre den mere egnet til Fængselsvæsenets Formaal.

Den bygningsmæssige Kerne i hele Anlægget bestaar af den gamle Hovedbygning og en lang muret Bygning (Afdeling A.), der i Ungdomslejrtiliden blev brugt til Elevfløj, samt 3 meget store tidligere Landbrugsbygninger. I Hovedbygningen er indrettet Administrationslokaler og Køkken og i en Tilbygning Funktionærspisesal og Gymnastiksal. Den lange murede Bygning (Bygning A.) rummer 12 Belægningsstuer, Bibliotek, Lærerværelse, 3 Skolestuer samt en Læsesal.

Af de omtalte 3 tidligere Landbrugsbygninger er een ombygget til Maskinhus, Vaskeri og Badeanstalt, ligesom der er indrettet Besøgslokaler og Vagtmesterkontorer. De 2 andre tidligere Landbrugsbygninger var ombygget til at indeholde en Række Belægningsstuer, nogle Skolestuer og flere udmærkede Værksteder. Bygningerne, der laa parallelt og ganske tæt ved hinanden, var forbundet med en mindre Tværbygning, hvori der var indrettet et meget stort Vaske- og Toiletrum. Begge disse Bygninger og Tværbygningen nedbrændte imidlertid i Maj 1947, og de vil næppe blive opført igen.

Desuden findes en Træbarak med Fangespisesal samt en Træbarak med 10 Sygestuer, Lægeværelse, Tandklinik og Toilet- og Baderum. En nyopført Cellebygning anvendes som

Straffekvarter, Modtagelses- og Afgangsaafdeling. Den rummer 11 Celler samt Depot i Loftsetagen. Desuden findes sædvanlige Landbrugsbygninger, svarende til Gaardens nuværende Størrelse. 3 lange Træbarakker udenfor Indhegningen indeholder ca. 75 Værelser til Kvarter for indkasererede Betjente, og endelig forefindes der eller er under Opførelse ialt 25 smaa Træhuse til overordnede gifte Funktionærer.

Landbrugsarealet, der er under Drift, udgør ca. 125 Tdr. Land. Der er et stort Friluftsgartneri paa ca. 20 Tdr. Land. Endelig findes der 40 Tdr. Land Skov, 10 Tdr. Land Pilekultur, medens Resten af det ialt 225 Tdr. Land store Areal medgaar til Bygninger, Sportsplads, Funktionærhaver m.v. Efter at de 2 ovenfor omtalte ombyggede Landbrugsbygninger indeholdende Belægningsstuer og Værksteder er nedbrændt, er en af Træbarakkerne, som var indrettet til Indkvartering af Betjente, taget i Brug til Belægning af Fanger. Forinden Branden maatte Anstaltens Kapacitet anslaaes til ca. 450 Fanger, men under de nuværende Forhold kan den kun rumme ca. 275 Fanger. Anstalten er særlig indrettet til *unge* Landssvigerfanger, og Fangerne har i Almindelighed været i Alderen fra 17—24 Aar. Paa Grund af dette unge Fangebelæg har man søgt at skabe differentierede Arbejdsmuligheder gennem en særlig Undervisning, der skulde danne Grundlag for en opdragende Virksomhed. Arbejdsmulighederne bestaar i Landbrugsarbejde, Gartneri, Snedkeri, Skræderi, Kurvemageri. Desuden findes der mindre Værksteder for Trykkeri, Bogbinderi og Skomageri. Der er saaledes gode Oplærings- og Beskæftigelsesmuligheder indenfor forskellige Fag. Ved Undervisningsvirksomheden virker 1 Overlærer og 3 faste Lærere, og desuden undervises der i ret betydeligt Omfang af andre blandt Anstaltens Personale.

Straffelejren paa Kragsskovhede.

Straffelejren er oprettet paa Grundlag af 3 tidligere Statsungdomslejre, beliggende Nord for Frederikshavn, nemlig Lejrene Raabjerg, Mosbjerg og Jerup. Alle Lejre var nyopført af Arbejdsministeriet. Den første og den sidste af Lejrene er op-

ført af Træ som transportable Systembarakker paa støbt Fundament og forsynet med Centralvarme. Bygningerne bestaar af 4 Fløje, der alle er forbundet med en Forbindelsesgang, 2 af Fløjene indeholder ialt 30 Belægningsstuer, der hver kan rumme 8 eller 2 Fanger. De øvrige Fløje indeholder Badeanstalt, Toiletter, Fyrrum samt Køkken og 2 Spisesale. Anlægget er velbygget og hensigtsmæssigt. Mosbjerglejren er derimod opført af Sten og paa en saadan Maade, at Bygningerne engang skulde kunne anvendes til 3 Husmandsbrug, hver omfattende et Stuehus og Landbrugsbygninger. Belægningsstuerne, Spisesal, Køkken m. v. er indrettet i de fremtidige Landbrugsbygninger. Dette Anlæg giver dog ikke en saa hensigtsmæssig Indretning af Rummene. En af Landbrugsbygningerne nedbrændte iøvrigt i Februar 1947.

Lejrene er opført paa et Terræn af ca. 3.000 Tdr. Land Hede, der bestaar af Rimer (Sandrevler) og Dopper (Moser), der i kilometerlange parallelle Striber strækker sig fra Nord til Syd. Ved at blande Doppernes Tørvejord med Sand fra den nærmeste Rimme kan man frembringe frugtbar Agerjord. Arbejdet maa hovedsagelig udføres med Haandkraft, saa det giver næsten uudtømmelige Arbejdsmuligheder.

Da man efter Kapitulationen mente, at der skulde tilvejebringes Plads for et meget stort Antal Fanger, og da der paa disse Arealer var saa overordentlig gunstige Muligheder for Beskæftigelsen af et meget højt Fangetal, besluttede man at bygge en stor Lejr i Tilslutning til den ene af de 3 Lejre, nemlig Jeruplejren. Alle 3 Lejre overgik derefter i 1945 fra Arbejdsministeriet til Fængselsvæsenet, og man tog hurtigst muligt fat paa de omfattende Byggeplaner. Det besluttedes, at der ikke skulde foretages væsentlige Ændringer ved Raabjerglejren og Mosbjerglejren, der ansloges at kunne rumme et Fangeantal paa 100—150 Mand hver. Den nuværende Jeruplejr fandtes mest hensigtsmæssig til at kunne anvendes til en Del af Personalet, og det besluttedes herefter, da hele Anlægget mentes at skulle rumme 2.500 Fanger, at opføre en ny Lejr med ca. 2.200 Pladser. Man var klar over, at Lejren kun kunde

paaregnes at finde midlertidig Anvendelse, og at Bygningerne derfor maatte opføres af saa let et Materiale som muligt, men da det viste sig umuligt at fremskaffe Træ til dette Byggeri, havde man intet andet Valg end at opføre Lejren af Gasbetonsten.

Opførelsen af en Lejr af denne Størrelse kræver naturligvis store Kloakanlæg, Vandforsyningsanlæg, Elektricitetsforsyningsanlæg m. v., og disse Arbejder blev iværksat saa hurtigt som muligt. Da Loven af 29. Juni 1946 om Ændring i Straffelovstillæget af 1. Juni 1945 blev gennemført, blev det imidlertid klart, at der vilde komme en meget stor Nedgang i det forventede Antal Fanger, saaledes at der ikke vilde være Brug for en Lejr af denne Størrelse. I August 1946 blev det derfor bestemt, at der kun skulde bygges til et Antal af ca. 400 Fanger. Hele Lejrens Indretning maatte derfor faa en nogen anden Karakter, idet adskillige af Bygningerne allerede var under Opførelse, og man derfor maatte forsøge at indpasse det Lejr-anlæg, som der nu kunde være Tale om, i de Bygninger, som var under Opførelse. Det kunde ikke undgaas, at Lejren, naar den er blevet til paa denne Maade, ikke vil kunne faa en saa hensigtsmæssig Indretning, som det ellers havde været muligt, naar man stod overfor at skulle nyopføre en saadan Anstalt. Det maa dog betragtes som en stor Lykke, at man undgik at faa opført en Lejr af den projekterede Størrelse. Den vilde efter vore Forhold og Synspunkter være blevet et Monstrum, hvor en rationel Fangebehandling meget vanskeligt kunde gennemføres.

Den nedskaarne Lejr kom herefter til at bestaa af følgende nyopførte Bygninger: 4 isolerede Belægningsbygninger, hver indeholdende 12 Belægningsstuer, 1 Samlingsstue, Vaskerum, Toiletter og Vagtstue, 1 Sygeafdeling med 20 Sengepladser i 2-Mandsstuer samt de fornødne Lægerum samt Bygning indeholdende 1 Modtagelsesafdeling med 8 Enkeltmandsceller samt et Straffekvarter paa 5 Celler, 1 Depot- og Værkstedbygning indeholdende Smedie, Snedkeri, Malerværksted og Skomagerværksted samt 1 Bygning indeholdende Kedelrum, Vaskeri og

Badeanstalt m. m. Byggeriet har imidlertid som alt andet Byggeri for Tiden mødt meget store Vanskeligheder, navnlig hidrørende fra Materiale-mangel, saa den nybyggede Lejr vil først være færdig til Ibrugtagelse i Efteraaret 1947.

Imidlertid har Forholdene udviklet sig saaledes, at Kragshovedlejren paa Grund af Nedgangen i Fangetallet er unødvendig til det Formaal, som den oprindelig er bygget til, nemlig Husning af Landssvigere, men da Overbelægningen i de almindelige Fængsler stadig er meget stor, er det sandsynligt, at Anstalten vil blive taget i Brug til Husning af almindelige kriminelle Fanger. Dette er da ogsaa allerede sket med Hensyn til de smaa Afdelinger paa Raabjerg og Mosbjerg. Raabjerglejren blev belagt i Februar 1946 med ca. 100 Landssvigerfanger med Straffe paa indtil 2 Aar, overført fra Straffelejren i Horserød. Mosbjerglejren blev taget i Brug Maj 1946, ligeledes med et Belæg af ca. 100 Fanger. Da Antallet af Landssvigerfanger efterhaanden gik ned, fandtes det imidlertid hensigtsmæssigt i Stedet at belægge disse 2 Afdelinger med kriminelle Fanger, og dette er da ogsaa sket i Sommeren 1947.

Kragshovedlejren maa herefter antages — i hvert Fald foreløbig — at være udgaaet af Sagaen som Straffelejr for Landssvigere, og i Stedet vil den komme til at opfylde et andet Formaal indenfor Fængselsvæsenet, nemlig yde et væsentligt Bidrag til Afskaffelse af den i de senere Aar stedfundne, højst uheldige Overbelægning, som har fundet Sted i de store Statsfængsler.

Straffelejren Hjøllund.

Denne Lejr er beliggende ved Hjøllund Plantage i Skanderborg Amt. Anlægget er opført af den tyske Besættelsesmagt, som i Plantagen havde anlagt 122 Ammunitionsbarakker, Værksteder m. m., til hvilke der førte Tipvognsspor paa tilsammen ca. 12 km ud i Plantagen. Ganske tæt ved dette Anlæg, der dækkede et Areal paa ca. 700 Tdr. Land, var opført en Mandskabslejr omfattende 6 Belægningsbarakker med tilhørende Køkkenanlæg, Spisesal, Vaske- og Toiletbarakker, Komman-

dantbolig m. m., og det er dette sidste Barakanlæg, som senere fandt Anvendelse som Straffelejr. Efter Kapitulationen blev Anlægget overtaget af de allierede Tropper, som fjernede eller sprængte Ammunitionen. Da Antallet af Landssvigerfanger i første Halvdel af 1946 imidlertid stadig var meget højt, overtog Fængselsvæsenet Lejren i Juni 1946. Administrationen af Lejren blev henlagt til Statsfængslet i Horsens. Lejren blev hurtigt belagt med et Antal af ca. 250 Fanger, der dog senere har været nedadgaende. Den har ikke undergaaet væsentlige Udvidelser eller Ændringer. Den er beliggende ganske hyggeligt i Udkanten af Plantagen, og den er kun omgivet af et ganske let Raftehegn, der ikke frembyder nogensomhelst Hindring for Undvigelse. I Lejren har været anbragt Fanger, hvis Straffetid ikke har været over 3 Aar, og som kun havde kort Tid tilbage til Løsladelsen. Der har været rigeligt med Arbejde ved Oprydning af hele den store Ammunitionslejr, ligesom der ogsaa i Statsplantagen er gode Muligheder for Beskæftigelse af Fanger. Selve Lejren er imidlertid ret primitiv, og dette gælder ganske særlig de sanitære Indretninger, og da der endvidere praktisk talt ganske savnes Mulighed for at skaffe Boliger til de gifte Funktionærer, er Fængselsvæsenets Benyttelse af Lejren kun tænkt som en ganske midlertidig Foranstaltning.

En egentlig Undervisningsvirksomhed har kun fundet Sted i ringe Omfang, men Lejren har alligevel vist sig at virke ganske tilfredsstillende, idet der har været samlet et ret ensartet Belæg af Fanger, der ikke har været sværere belastet, og det er lykkedes at opretholde en god Tone i Lejren. Undvigelser har overhovedet ikke fundet Sted til Trods for de ganske manglende Sikkerhedsforanstaltninger.

Lejren maa imidlertid ventes i nær Fremtid at blive nedlagt.

Nyborglejren.

Ved Kapitulationen blev et tysk Militærlejr anlæg beliggende i Nyborg Bys nordlige Udkant taget i Brug som Interneringssted, og Lejren overgik derefter til Fængselsvæsenet og administreres af Statsfængslet i Nyborg. Anlægget omfatter 10 Mand-skabsbarakker; 3 Værkstedsbarakker, 1 Skolebarak.

Ved Overgangen til Fængselsvæsenet udgjorde Belæget ca. 400 Fanger, der imidlertid har været stadig nedadgaaende og i Sommeren 1947 udgør ca. 200 Strafafsonere. Lejren ligger umiddelbart op til fremmed Bebyggelse i Byens Udkant og har derfor en meget uheldig Beliggenhed. Det var oprindelig Planen at flytte hele Lejranlægget op til Statsfængslet i Nyborg, hvor det kunde være anbragt paa et passende afsondret Sted udenfor Statsfængslets Ringmur, men efter den Udvikling, der skete, blev Flytningen imidlertid opgivet, og det er Tanken snarest at faa Lejren nedlagt, da den ikke er hensigtsmæssig, navnlig paa Grund af sin Beliggenhed. Imidlertid er Nedlægningen blevet udskudt noget, da der i Sommeren 1947 fremkom et stærkt Ønske om at faa Fanger til Landbrugsarbejde paa Fyn, hvor Roelugningen slet ikke kunde gennemføres ved den forhaandenværende Arbejdskraft. Der har derfor fra Lejren været udsendt et stort Antal Fanger til Arbejde hos de fynske Landmænd. Saa snart Landbrugsarbejdet er afsluttet, vil Lejren imidlertid blive nedlagt som Straffelejr.

Fængselsafdelingen paa Sundholm.

Allerede forinden Kapitulationen havde Fængselsvæsenet af Københavns Magistrat lejet 2 Bygninger paa den kommunale Arbejdsanstalt Sundholm til Brug som Fængsel, hvilket skete paa Grund af den almindelige Pladsmangel i Københavns Fængsler, særlig efter at den tyske Besættelsesmagt havde begyndt at lægge Beslag paa en Del af Vestre Fængsel. I Sommeren 1942 anbragtes der saaledes i en Bygning mandlige Fængselsfanger med Straffe af indtil 5 Maaneders Fængsel. I November 1943 blev Bygningen rømmet for Mandfanger, og Statsfængslet for Kvinder blev overflyttet dertil. Desuden toges en anden af Arbejdsanstaltens Bygninger i Brug til Kvindefængslet. I Tiden indtil Kapitulationen havde Bygningerne noget skiftende Anvendelse for Fængselsvæsenet, men ved Kapitulationen blev 3 af Bygningerne taget i Brug til Internering af mandlige og kvindelige Landssvigere. I den første Tid derefter var Bygningerne ganske overordentlig tæt belagt, og det

varede nogen Tid, før Antallet af Fanger gik saa meget ned, eller der blev Mulighed for at anbringe Fangerne andetsteds, saa at Bygningerne ikke kunde siges at være urimeligt overbelagt.

Belægningen i Anstalten var i August Maaned 1945 14—1500 og ved Aarets Udgang ca. 1.000. Efter at Anstalten, der tidligere havde været administreret under Vester Fængsel, den 1. April 1946 havde faaet selvstændig Ledelse, hensad der følgende:

	Mandlige Landssviger- fanger	Kvindelige Landssviger- fanger	Kvindelige almindelige kriminelle
1. April 1946	534	274	85
1. Oktober 1946	298	249	111
1. April 1947	0	204	124
1. September 1947 ...	0	154	132

Siden Februar 1947 har Fængselsafdelingen udelukkende været anvendt som Kvindefængsel, men saaledes at det omfatter saavel almindelige kriminelle Fanger som Landssvigerfanger.

Lokaliteterne i de Bygninger, som Fængselsvæsenet har haft Raadighed over, bestaar næsten udelukkende af ret store Sale, som ikke tillader en Gruppering af Fangerne efter individuelle Hensyn. Bygningerne er derfor i Almindelighed ikke hensigtsmæssige til Fængsel, og desuden er Adgangen til Friluftsmotion og Badning ganske utilfredsstillende. Den største Del af Fangerne har været beskæftiget ved Syarbejde og ved de Arbejder, der fremkommer i Forbindelse med Anstaltens egen Drift, men Lokaleforholdene har ikke muliggjort Gennemførelsen af tilfredsstillende Arbejdsforhold.

Som tidligere bemærket er det imidlertid Hensigten i Løbet af Efteraaret 1947 at overflytte hele Kvindefængslet til Straffelejren i Horserød, hvor Forholdene skulde kunne blive betydeligt bedre for Kvindefangerne.

Statsfængslet i Horsens.

Som foran nævnt har det været nødvendigt at indtage Statsfængslet i Horsens til Husning af Landssvigerfanger. Ibrug-

tagelsen til dette Formaal skete i Begyndelsen af 1946, efter at alle Fængslets almindelige Fanger var overført til andre Anstalter under Fængselsvæsenet, dog med Undtagelse af Sikkerhedsforvaringsafdelingen for Mænd, der siden den ny Straffelovs Ikrafttræden har været indrettet her, og som stadig forbliver der. Antallet af disse sidstnævnte Fanger udgør ca. 60.

Fængslet drives imidlertid væsentlig efter de tidligere Retningslinier, og det skal derfor ikke særlig omtales her.

Fordelingen af Fangerne mellem Anstalterne.

Oprindeligt tænkte man sig at foretage en Fordeling af Fangerne mellem de forskellige Lejre efter en individuel Bedømmelse i hvert enkelt Tilfælde, saaledes at Anmeldelse af en domfældt skulde indsendes til Direktoratet for Fængselsvæsenet. Imidlertid var Pladsforholdene i Anstalterne paa det Tidspunkt af en saadan Karakter, at det var umuligt at fordele Fangerne efter mere rationelle Synspunkter. Det gjaldt kun om at finde et Sted, hvor der var Plads. Dertil kom, at Domfældelsernes Antal paa det Tidspunkt var saa stort, at det var ganske uoverkommeligt at bestemme Afleveringsstedet efter en individuel Bedømmelse. Ordningen maatte derfor ophæves, og ved Skrivelse af 15. November 1946 fastsattes der visse foreløbige Regler angaaende Afleveringen af Personer, dømt efter Straffelovstillæget.

I store Træk gik Reglerne ud paa, at domfældte, der er idømt Straf af 8 Aar eller derover, afleveredes til Statsfængslet i Horsens; domfældte under 24 Aar, der ikke er idømt højere Straf end Fængsel i 6 Aar, afleveredes til Straffelejren Møgelkær. De øvrige domfældte afleveredes til Straffelejren i Faarhus, naar de var dømt i Jylland, og til Straffelejren i Horserød, naar de var dømt Øst for Lillebælt — dog med forskellige Undtagelser, idet domfældte med Straf paa indtil 3—4 Aar afleveredes til Lejrene paa Kragsskovhede og Hjøllund, naar de var dømt i Jylland, og til Straffelejren i Nyborg, naar de var dømt Øst for Lillebælt. Samtlige kvindelige domfældte afleveredes til Fængselsafdelingen paa Sundholm.

Der kan dog efter et mere individuelt Skøn foretages Overflytninger af Fanger mellem de forskellige Anstalter, og særlig forsaavidt angaar Statsfængslet i Horsens, overflyttes Fanger med Straffetid af indtil 10 Aar til en af Lejrene, naar man har faaet saa meget Kendskab til Fangen, at man anser det for forsvarligt. Reglerne er dog rent foreløbige.

Fangernes Behandling,

I Forslag til Lov om Tillæg til Borgerlig Straffelov angaaende Forræderi og anden landsskadelig Virksomhed, som fremsattes paa Rigsdagen i Maj Maaned 1945, udtaltes det i § 3, at de i Lovforslaget omhandlede Straffe maatte være strenge, saaledes at de dels kan virke afskrækkende, dels for den almindelige Retsbevidsthed være en passende Reaktion overfor disse meget grove Forbrydelser. Det hedder dernæst: „Det opdragende overfor Forbryderne maa derimod træde tilbage“. Herudover fandtes der af Bemærkninger vedrørende Strafudstaaelsen kun en Bestemmelse om, at Fangerne snarest muligt skulde anbringes i særlige Straffeanstalter, og at de nærmere Regler for Straffens Udstaaelse skulde fastsættes ved kgl. Anordning. Iøvrigt var det fastsat, at Prøveløsladelse i Henhold til Straffelovens § 38 ikke kunde finde Sted.

Der opstod hurtigt en Reaktion imod det Synspunkt, der var givet Udtryk for i Lovforslagets Bemærkning om, at det opdragende overfor Forbryderen i Almindelighed maatte træde tilbage. Dette kom først til Udtryk i en Artikel af Professor, Dr. med Mogens Fog, som fremkom i Ugebladet „Frit Danmark“ for 14. September 1945, hvori Professoren gik stærkt ind for en positiv opdragende Behandling af Fangerne. Paa denne Foranledning nedsatte „Frit Danmark“ et Udvalg med den Opgave at overveje den mest hensigtsmæssige Form for Straffefuldbrydelse. I Udvalget var fremtrædende Personer fra Modstandsbevægelsen, Fængselsfolk og den strafferetlige og psykiatriske Videnskab repræsenteret.

Udvalget afgav i November Maaned 1945 en lille Betænkning, hvori der blandt andet peges paa, at et Fængselsophold

i mange Tilfælde kan skabe eller eventuelt forstærke eksisterende asocialt eller direkte samfundsfjendsk Sindelag, og det udtales, at den Fare, der herigennem truer det danske Samfund, er aabenbar og bør erkendes allerede nu, og at den Behandling og Paavirkning, Fangerne i Straffetiden er Genstand for, i den Henseende maa anses for at være af fundamental Betydning. En forkert anlagt Behandling af Fangerne vil utvivlsomt forøge Vanskelighederne ved deres Indpasning i det normale Samfundsliv efter Straffens Afsoning, mens en Behandling, der tager Sigte paa at gøre dem egnede til at leve i et demokratisk Samfund, rummer Mulighed for at befri vort Land for en alvorlig Fare. Endvidere henviste Udvalget til, at der som almindeligt Princip for Behandling af disse Fanger maa gælde det Synspunkt, at Hovedformaalet er at bidrage til Fangerne's Mulighed for Tilpasning til Samfundet efter Frihedsstraffens Ophør. Udvalget peger derefter paa forskellige Retningslinier for Fangebehandlingen, der er i Overensstemmelse med den nye Tids Opfattelse af al Straffuldbyrdelse, nemlig: Opdeling af Fangematerialet i særskilte Kategorier, Anbringelse af Fanger paa aabne Afdelinger paa et tidligt Stadium af Straffen, naar vedkommende maa anses for ufarlig, Indretning af en hensigtsmæssig Fangebeskæftigelse, saaledes at Beskæftigelse af unge Fanger i videst Omfang sker ved Friluftsarbejde i aabne eller halvaabne Anstalter. En hensigtsmæssig Ordning af Vederlag for udført Arbejde. Et begrænset Progressionssystem samt Undervisningsvirksomhed i videst muligt Omfang. Endelig fremhæver Udvalget, at det maa anses for et vigtigt og uundværligt Led i Straffuldbyrdelsen, at der blev Adgang til Prøveløsladelse, at der overfor de unge burde være Adgang til en Behandling i Institutioner, der udbygges efter de for Ungdomsfængsel gældende Regler, samt at domfældte med mere udtalte psykiatriske Træk eller andre Sindslidelser, der vilde gøre en Strafafsoning vanskelig for dem selv eller Anstalten, bør samles i en speciel Institution under psykiatrisk Ledelse.

I et Møde, som dansk Kriminalistforening afholdt i November Maaned samme Aar angaaende Straffelovstillæget, kom den

samme positive Indstilling til Straffuldbyrdelsen i høj Grad til Udtryk, og det kunde herunder ved Mødet fastslaas, at man fra alle Sider syntes at være enig om Nødvendigheden af Indførelse af Regler om Prøveløsladelse.

Et Udvalg, som Justitsministeren kort efter nedsatte med den Opgave at overveje Betimeligheden af Ændringer i Straffelovstillæget, foreslog da ogsaa Prøveløsladelsesinstituttet indført.

Dette Udvalg foreslog iøvrigt gennemført forskellige Ændringer i Straffelovstillæget, der vilde faa en betydelig Nedgang i Fangeantallet til Følge, og det fremhævede i sin Betænkning, at dette i Forbindelse med Prøveløsladelse vilde være en væsentlig Lettelse for Fængselsvæsenet, og at det maatte tillægges betydelig Vægt, at der derved aabnedes Mulighed for at undgaa, at Fængselsvæsenets Rammer sprænges, og at det sikres, at Strafafsoning kan foregaa under forsvarlige Former. I den endelige Lov af 29. Juni 1946 om Ændringer i og Tilføjelse til Loven om Forræderi og anden landsskadelig Virksomhed blev Prøveløsladelsesinstituttet da ogsaa gennemført i Overensstemmelse med Reglerne i Borgerlig Straffelov, dog saaledes at Prøveløsladelse tidligst kan finde Sted, naar 1 Aar af Straffetiden er udstaaet (efter Borgerlig Straffelov 9 Maaneder).

Udviklingen var saaledes klart gaaet bort fra den uheldige Bemærkning i det oprindelige Lovforslags § 3 om, at „det opdragende overfor disse Forbrydere i Almindelighed maatte træde tilbage“, og man syntes fra alle Sider at være enige om Gennemførelse af en rationel Straffuldbyrdelse, der tog Sigte paa Lovovertræderens Genindpasning i Samfundslivet efter Straffens Udtaaelse.

Som ovenfor nævnt fastsatte Loven, at de nærmere Regler for Straffeudtaaelse skulde fastsættes ved kgl. Anordning. Den 25. Februar 1946 nedsatte Justitsministeriet herefter et Udvalg med den Opgave at udarbejde et Forslag til Regler angaaende Behandling af Personer, dømt efter Straffelovstillæget, men Udvalget fik tillige til Opgave kritisk at gennemgaa den gældende Anordning angaaende Fuldbyardelse af Fængselsstraf i Statsfængsel og det i Henhold til denne Anordning gæl-

dende Klassereglement. Udvalget bestod af Repræsentanter for Fængselsvæsen, Politi, Ret, Anklagemyndighed og Strafferetsvidenskaben.

Efter Udvalgets Forslag til Anordning og Reglementer skulde der gælde ganske de samme Regler for Behandling af Fanger, idømt Fængselsstraf efter Borgerlig Straffelov, som for Fanger, idømt Fængselsstraf efter Straffelovstillæget. Om Udvalgets Betænkning og Forslag henvises iøvrigt til Artiklen i nærværende Tidsskrifts Aargang 1947 Side 35 ff. De endelige Bestemmelser om Behandling af Fangerne blev udfærdiget ved 2 kgl. Anordninger af 10. Maj 1947 og et af Justitsministeriet udfærdiget Reglement af samme Dato.

Forinden Udfærdigelsen af disse Anordninger havde Justitsministeriet imidlertid fastsat nogle rent foreløbige Bestemmelser angaaende Behandlingen af Landssvigerfangerne.

Ved Justitsministeriets Skrivelse af 9. August 1945 blev det saaledes bestemt, at Fangerne skulde behandles efter de for Fuldbyrdselse af Fængselsstraf sædvanligt gældende Regler, dog med følgende Undtagelser: *at* Afsoning i Almindelighed fuldbyrdes i Fællesskab, *at* der indtil videre ikke udbetaltes Arbejdspenge, *at* Fangerne ved Afsoningens Begyndelse maatte skrive 1 Brev, men iøvrigt maatte afsende Brev hver 6. Uge og modtage 1 Brev hver 3. Uge, og *at* Besøg hos Fangerne indtil videre ikke maatte finde Sted.

Disse ikke uvæsentlige Indskrænkninger i de almindeligt gældende Regler skyldtes praktiske Hensyn paa Grund af det meget store Fangeantal.

Da Fastsættelsen af de endelige kgl. Anordninger imidlertid trak ud, blev de midlertidige Regler lempet noget, idet Justitsministeriet ved Skrivelse af 6. November 1945 bestemte, at der skulde udbetales Fangerne 20 Øre pr. Dag i Arbejdspenge, og at Besøg maatte finde Sted hver 3. Maaned. Og endelig blev der ved Skrivelse af 12. Februar 1946 bestemt, at efter 3 Maaneders Forløb skulde Arbejdsducørens Grundbeløb stige til 30 Øre pr. Dag, og Brev maatte afsendes hver 3. Uge og modtages hver 14. Dag.

De kgl. Anordninger af 10. Maj 1947 medførte paa adskillige Omraader en betydelig Forbedring af de for Fangernes Behandling gældende Regler. Den ene Anordning omfatter Personer dømt efter Straffelovstillæget, men Anordningen nøjes med at fastslaa, at Fængselsstraf idømt efter Straffelovstillæget fuldbyrdes efter de i Anordningen angaaende Fuldbyrdelse af Fængselsstraf i Statsfængsel fastsatte Regler (med den ovenfor nævnte Ændring i Minimumstiden for Prøveløsladelse), og at Straffen kan afsones i særlige Fængsler eller Fængselsafdelinger, der benævnes Straffelejre.

Fuldbyrdelsesreglerne er altsaa ens for almindelige kriminelle Fanger og for Landssvigerne, og der skal derfor ikke her gøres nærmere Rede for dem udover at give en kort Oversigt over Hovedbestemmelserne.

I Anordningens § 1 er der givet Hjemmel til, at særlige Fængselsafdelinger kan indrettes uden de ved Statsfængslerne sædvanligt benyttede Sikkerhedsforanstaltninger, saaledes at de fremtræder som helt eller delvis aabne Anstalter (Indretning af saadanne frie Fængselsafdelinger er iøvrigt i Overensstemmelse med den Udvikling, der i Praksis er foregaaet under Krigen). Behandlingen i Fællesskab — i Modsætning til Behandling i Celle — fremhæves i Anordningens § 11 som det principale, hvorfra der dog kan ske Undtagelser.

Efter Anordningens § 12 gælder der stadig den Regel, at Fangerne saa vidt muligt skal holdes afsondret om Natten, bortset fra Ophold udenfor Anstaltens Omraader. Denne Bestemmelse vil dog kun i meget begrænset Omfang faa Anvendelse paa Landssvigerfangerne, da de nyindrettede Lejre selvfølgelig ikke har kunnet indrettes saaledes, at hver Fange kan faa sin Celle til Natophold.

Ved Anordningens § 19 fastslaas det, at Akkordsystemet bør være det principale ved Gennemførelse af Bestemmelserne om Fangernes Arbejdspenge. Paa en Række Omraader vil Akkordsystemet dog naturligvis ikke kunne anvendes, og i saa Fald maa der betales et Dagbeløb, der benævnes Arbejdsducør. Dennes Størrelse er ved Justitsministeriets Reglement af 10.

Maj 1947 fastsat til 60 Øre paa det almindelige Stadium og 75 Øre paa Slutningsstadiet, men dette Beløb forhøjes til det dobbelte, naar Fangen udviser særlig Flid eller udfører betroet Arbejde. Der gives endvidere Fangerne en udvidet Adgang til at anvende de dem godskrevne Arbejdspenge. Halvdelen af disse kan anvendes til Indkøb f. Eks. af Bøger, Genstande, der er egnet til at skabe en hensigtsmæssig Fritidsbeskæftigelse samt enkelte Nydelsesmidler, herunder Tobak; Indkøbsmulighederne er ikke skarpt afgrænsede, saaledes som det tidligere var Tilfældet. Den anden Halvdel af Arbejdspengene skal i Almindelighed opspares til Løsladelsen, dog at der i særlige Tilfælde kan tillades Køb, som kan være af Betydning ved Løsladelsen. For private Midler kan der undtagelsesvis tillades Køb, naar det er til Gavn og varig Nytte for Fangen.

Det progressive System er blevet betydelig forenklet, saaledes at der kun findes 3 Stadier. *Modtagelsesstadiet*, der er ganske kort, og hvorunder de for Fangens Behandling nødvendige Oplysninger skal tilvejebringes og Undersøgelser foretages, medens der gælder forskellige Indskrænkninger i hans Rettigheder. Det *almindelige Stadium*, omfattende den længste Tid af Straffen. Angaaende dette fastsættes det, at Reglerne for Fangens Rettigheder og Begunstigelser skal fastsættes ud fra det Synspunkt, at Opholdet skal have en opdragende Karakter og som en Opmuntring til Flid og god Opførsel. Indenfor dette Stadium er der ikke som tidligere fastsat bestemte Regler for Fremrykning, og det er herved tilsigtet at skabe Mulighed for en mere individuel Behandling. Ud fra det Synspunkt at give større Raaderum for de Foranstaltninger under Strafafsoningen, som kan være af Værdi eller have opdragende Betydning, og begrænse de Indgreb, som kan have nedbrydende Virkning, er saaledes f. Eks. Reglerne om Adgang til Brevveksling med Paarørende, om Adgang til Læsning og om Adgang til Undervisning blevet en Del udvidet. *Slutningsstadiet* er ogsaa ret kortvarigt, men i nogen Grad afpasset efter Straffetidens Længde, og herunder tilkommer der Fangen udvidede Rettigheder, som f. Eks. under visse Betingelser Adgang til selv at abonnere paa en Avis (hvilket iøvrigt ikke

er en ny Regel). Paa det almindelige Stadium kan kun læses de Aviser, der fremlægges paa de fælles Opholdsstuer.

Endelig skal det fremhæves, at der er indført Adgang for Fangerne til at rette direkte Henvendelser til Justitsministeriet.

Før Spørgsmaalet om Gennemførelse af Fangebehandlingen forlades, skal der gøres nogle Bemærkninger om enkelte af de Virkemidler, som Anstalterne og specielt Straffelejrene har til Raadighed. Et af de vigtigste Omraader er *Arbejdsbeskæftigelsen*. Ved de nye Anstalter har man lagt Vægt paa at faa saa mange Beskæftigelsesmuligheder som muligt, og man har særlig søgt at naa frem til, at en stor Del af Fangerne kunde beskæftiges ved legemligt Arbejde i fri Luft. Ved den nye Kragsskovhedelejr havde man saaledes næsten ubegrænsede Arbejds- muligheder ved Opdyrkning af Mose- og Hedestrækninger, men denne Lejr vil jo — som nævnt — ikke komme i Brug til Landssvigerne. Man har videre søgt at faa oprettet Værksteder for de almindelige Haandværksfag, som det er muligt at have i et Fængsel. I den forløbne Tid har Beskæftigelsen af Fangerne dog stort set ikke frembudt større Vanskeligheder, idet der ved de enkelte Anstalter forestod saa mange Byggearbejder, Jordreguleringsarbejder o. lign., at en meget stor Del af Fangerne kunde finde Beskæftigelser herved. Da Fangetallet var størst, maatte en stor Del af Fangerne beskæftiges ved Halmfletningsarbejde, hvilket Arbejde er en god Nødforanstaltning, men ikke er hensigtsmæssigt i det lange Løb. Det har imidlertid været muligt næsten alle Vegne at afskaffe dette Arbejde og gennemføre mere hensigtsmæssige Beskæftigelser.

Det skal ogsaa fremhæves, at en Del af Fangerne har været beskæftiget ved almindeligt Landbrugsarbejde for private Landbrugere paa Grund af den øjeblikkelige Mangel paa Arbejds- kraft. Der er herved skabt Mulighed for Friluftsarbejde i et Omfang, som man ellers ikke kunde gøre sig Haab om ved de Anstalter, der ikke har Jordarealer til Opdyrkning eller Drift, selvom denne Beskæftigelsesform med Udlejning af Fangernes Arbejdskraft til private paa forskellige Maader maa siges at

være principielt mindre heldig. Vedkommende private Arbejdsgiver betaler Fængslet eller Lejren den sædvanlige organisationsmæssige Betaling for Arbejdet. Fangerne faar deres sædvanlige Arbejdsvederlag, der dog bliver en Del forhøjet ved dette Arbejde. Ordningen har iøvrigt virket meget tilfredsstillende. Der er præsteret udmærket Arbejde, og Arbejdskraften har været meget efterspurgt.

Den eneste Anstalt, hvor Arbejdsvirksomheden vil kunne volde Vanskelighed i Fremtiden, er Faarhuslejren, der — som nævnt — ikke har gode Muligheder for Beskæftigelse af Fangerne i Oplandet.

Undervisningen og den pædagogiske Virksomhed.

For almindelige kriminelle Fanger er det efterhaanden almindeligt erkendt, at det er nødvendigt under Strafudstaaelsen at give Fangerne en pædagogisk og aandelig Paavirkning, ikke alene for at modvirke den nedbrydende Virkning, som Afsoning af Fængselsstraf kan medføre, men ogsaa for at prøve moralsk og socialt at højne dem og give dem en Ballast, som kan være af Værdi, naar de efter Løsladelsen skal tilpasse sig det normale Samfundsliv. At disse Synspunkter ogsaa i høj Grad gør sig gældende med Hensyn til Behandlingen af Landssvigerfanger, kunde der ikke være nogen Tvivl om, særlig da de Former, hvorunder Straffuldbyrdelsen maa foregaa i de store Lejre, fremmer Muligheden for indbyrdes daarlig Paavirkning og medfører Fare for, at Fangernes tidligere unationale og udemokratiske Indstilling kan forstærkes. Det af „Frit Danmark“ nedsatte Udvalg gik derfor ind for Gennemførelsen af en Undervisningsvirksomhed i videst muligt Omfang og fremhævede dette som værende af den aller største Betydning. En saadan Virksomhed er da ogsaa iværksat paa bred Basis ved Straffelejrene og de øvrige Fængselsafdelinger for Landssvigerfanger. Fængselsvæsenet knyttede Højskoleforstander, cand. polit. Hj. Gammelgaard, Roskilde Højskole, til sig som Konsulent vedrørende denne Virksomhed, og under dennes Ledelse er Arbejdet organiseret som en Videreførelse af den Undervisningsvirk-

somhed, der gennem Aarene har været udfoldet ved Fængselsvæsenet gamle Anstalter. Der er herefter til Lejrene knyttet et Lærerpersonele, der er meget alsidigt sammensat. Blandt Lærerne er saaledes Folkeskolelærere, Ungdomslejlærere, Højskolelærere, cand. mag.'er, Præster, tidligere Haandværkere, Gartnere, Journalister og andre. Undervisningen foregaar ikke alene som Klasseundervisning, men ogsaa i Studiekredse, ved Foredrag, Oplæsningsaftener o. lign. samt som Hjælp til Selvstudium. Endvidere forekommer Brevskoleundervisning, men dog i mindre Omfang. Undervisningsfagene omfatter baade de elementære Fag, Dansk, Regning, Skrivning samt Sprogundervisning og de mere almindelige Fag, Historie, Samfundskundskab, Psykologi, Litteratur og endelig den mere fagligt betonedede Undervisning med teoretisk Undervisning i Haandværksfag, Fagtegning, Bogholderi, Stenografi m. m. Ved flere Lejre deltager ogsaa en Del af det øvrige Personale i Undervisningen, saaledes Præsterne, Forsorgssekretærene og Værkpersonalet, som har Tilsyn med Fangearbejdet. Fangernes Deltagelse i Undervisningen er i Almindelighed frivillig, dog er Undervisningen i Møgelkærlejren, hvor de unge Fanger findes, tvungen, saaledes at alle Fanger under 30 Aar er pligtige til at deltage, men til Gengæld er Undervisningens Omfang og Karakter ved denne Lejr saa forskelligartet, at den vil kunne afpasses efter de enkelte Fangers Forhold.

Undervisning maa ikke blot være et Middel for Fangerne til at slaa Tiden ihjel under Strafaforsoningen, men der kræves en positiv Indsats fra Fangernes Side, og en stor Del af dem har et krævende Forberedelsesarbejde til Undervisningen. Der maa tillægges hele denne Virksomhed megen Betydning. Mange af Fangerne trænger til at faa deres Skolekundskaber opfrisket og ført videre, men navnlig ligger Betydningen i, at der vækkes gode Interesser, og at Fangerne tvinges til selvstændigt Tankearbejde, og at de faar Kendskab til nye Synspunkter og opnaar en Forstaaelse af mange Forhold, som de ikke tidligere har kendt til. Hele denne Virksomhed giver derhos Personalet store Muligheder for at komme i en personlig Kontakt med den en-

kelte Fange og derved øve en Indvirkning paa ham, som det ellers vilde være vanskeligt at naa frem til.

Endvidere opnaar man derigennem et godt Grundlag for at naa frem til en Bedømmelse af Fangens Karakter og Egenskaber.

Studiekredse er en Undervisningsform, som har vist sig at være særlig udbytterig, og i disse har man ikke vejet tilbage for at optage meget aktuelle Emner som f. Eks. „Hvorfor Demokrati?“, og Arbejdet er paa faa Undtagelser nær forløbet tilfredsstillende og værdigt.

Den pædagogiske og moralske Paavirkning, der kan opnaas igennem hele denne Virksomhed, foregaar naturligvis indirekte, og det lader sig vanskeligt gøre nærmere at præcisere Resultaterne. At Arbejdet har Betydning for mange Fanger, har man imidlertid mange Eksempler paa. Den har bidraget til større Forstaaelse af deres Forhold til Samfundet og har sat Skred i hele deres Tankeliv.

Deltagelsen i Undervisningen ligger noget forskellig ved de forskellige Anstalter. Ved Horserødlejren har ca. 60 % deltaget, hvilket synes meget tilfredsstillende. I Faarhuslejren har Forholdene været vanskelige, ikke mindst paa Grund af det tyske Mindretal, som i stort Omfang har forholdt sig køligt til alle disse Bestræbelser, idet man har ment, at de havde et politisk-propagandistisk Formaal. Lærerpersonalet deltager iøvrigt — foruden i det direkte Arbejde med Undervisningen — i Censureringen af Fangernes Korrespondance, hvilket har særlig Betydning for dem, idet de derigennem faar Kendskab til den enkelte Fanges Forhold til sine Paarørende, og desuden deltager Lærerne i Forsorgsarbejdet med Fangerne, baade i den Tid, Fangerne hensidder i Anstalten og efter Prøveløsladelsen, hvor mange af Fangerne vil forblive under et Tilsyn fra Anstaltens Side. En stor Vanskelighed for Fangeskolens Arbejde er den stadige Skiften; der har fundet Sted, dels ved Overflytninger fra den ene Lejr til den anden, dels paa Grund af de mange Løsladelser.

Et vigtigt Virkemiddel overfor Fangerne udgør Fangebiblio-

tekerne, der forestaas af vedkommende Overlærere. Det er her lykkedes at skaffe Lejrene udmærkede Bogsamlinger omfattende saavel Skønlitteratur som Faglitteratur. Værdien af god Læsning under et Fængselsophold kan i Virkeligheden ikke overdrives.

Som et selvfølgeligt Led i hele Fængselslivet skal her ogsaa nævnes Præsternes Arbejde. For Sjælesorgen er der her en vid Mark. Og ikke mindst i de talrige Tilfælde, hvor der opstaar Vanskeligheder mellem Fangen og hans Ægtefælle eller anden nær Paarørnede, er Præstens Virksomhed af overordentlig Betydning.

Forsorgen for de prøveløsladte.

Som tidligere nævnt blev der ved Loven af 29. Juni 1946 om Ændringer i Straffelovstillæget gennemført Prøveløsladelse for Landssvigerfangerne efter Borgerlig Straffelovs Regler med kun en Ændring vedrørende Minimumstiden for Opnaelse af Adgang til Prøveløsladelse. Efter Borgerlig Straffelov sættes den prøveløsladte regelmæssigt under Tilsyn, og der knyttes til Løsladelsen det Vilkaar, at han fører et ordentligt og strafrit Liv samt overholder de ham af den tilsynsførende givne Paalæg. Tilsynet med almindelige kriminelle prøveløsladte føres i Almindelighed af Fængselselskabernes Samvirke eller af de Fængselselskaber, som staar tilknyttet dette.

Spørgsmaalet var herefter, hvorledes man nærmere skulde organisere Tilsynet med prøveløsladte Landssvigerfanger. Efter Forhandling med de bestaaende Forsorgsinstitutioner mente man det rettest ikke at lade disse omfatte Personer, der er dømt efter Straffelovstillæget af 1. Juni 1945, idet disse Personers Forhold og Lovovertrædelser i hvert Fald overvejende er af en ganske anden Karakter end de almindelige kriminelle Fangers. Hertil kom, at de Midler, som de private Institutioner indsamler blandt private til Støtte for dets Arbejde, næppe uden videre kunde anvendes overfor de prøveløsladte Landssvigerfanger, og endelig havde Tilsynet med disse en saadan Karakter, at det gjorde det mere rimeligt at anvende et Statstilsyn. Der blev

herefter truffet den Ordning, at prøveløsladte Landssvigerfanger i Almindelighed sættes under Tilsyn af den Institution, hvorfra de prøveløslades (Straffelejre eller Fængsel), dog at der samtidig oprettedes et centralt Forsorgskontor i København, som fik overdraget Tilsynene med prøveløsladte fra Arresthuse og Københavns Fængsler. Tillige skal dette Kontor fungere som et centralt Organ for hele Tilsynsvirksomheden og føre Kartotek over samtlige prøveløsladte Landssvigerfanger. Kontorets Leder blev en Mand med lang Erfaring indenfor Fange-forsorgsarbejdet, og til Hjælp fik han 2 Forsorgssekretærer og det øvrige nødvendige Kontorpersonale. Til hver enkelt Anstalt er derhos knyttet en Forsorgssekretær. Der skønnes herefter i hver enkelt Tilfælde om, hvorvidt det findes paakrævet at beskikke en lokal tilsynsførende, eller om Tilsynsmyndigheden selv vil opretholde den fornødne Kontakt med den prøveløsladte skriftligt eller personligt. Forsaavidt angaar prøveløsladte, der tager Ophold i København, overdrages Tilsynet i vidt Omfang af de enkelte Anstalter til Forsorgskontoret i København, som herefter indtræder som Tilsynsmyndighed.

Vilkaarene for Prøveløsladelsen er i Almindelighed, at den prøveløsladte i et Tidsrum af 2 Aar fra Løsladelsen at regne fører et straffefrit og ordentligt Liv og ikke ved sin Adfærd, f. Eks. ved Deltagelse i utilbørlig politisk-agitatorisk Virksomhed eller ved sit Forhold iøvrigt giver Anledning til Indskriden, samt at han i samme Tidsrum underkaster sig Tilsyn ved vedkommende Anstalts (eller Forsorgskontorets) Foranstaltning og holder sig de ham af Tilsynet givne Paalæg efterrettelig. Da der ikke kunde regnes med Hjælp fra private Selskaber til disse prøveløsladte, og da en hel Del af dem maatte antages at være vanskeligt stillet ved Løsladelsen, var det nødvendigt at tilvejebringe Midler, hvoraf der kunde ydes Hjælp. Mange maatte saaledes antages at være vanskeligt stillet ved Løsladelsen med Hensyn til Beklædning, da de under det lange Varetægtsophold i vidt Omfang har maattet gaa med deres eget Tøj i Fængslet. Der blev herefter stillet et Beløb af 150.000 Kr. til Raadighed af Statskassen til Hjælp til løsladte og prøveløsladte.

Med Hensyn til Kontorets Virksomhed kan iøvrigt oplyses følgende:

Der er i Tiden indtil 1. September 1947 ialt sket ca. 6.475 Prøveløsladelser og betingede Benaadninger*), hvis Betingelser for Overtrædelsestilfælde er de samme som i Tilfælde af Prøveløsladelse. Af dette Antal var ca. 400 uden Tilsyn. Forsorgskontoret varetager selv Tilsynet med ca. 2.500 Personer, Straffelejren i Faarhus med ca. 2.000, og Resten er fordelt paa de øvrige Anstalter. Indtil 1. September 1947 er 32 blevet genindsat, deraf 30 paa Grund af ny almindelig Kriminalitet.

Tilsynet udøves fra Forsorgskontoret dels skriftligt, dels ved Besøg i de løsladtes Hjem af Kontorets Personale eller af særlige dertil antagne tilsynsførende. Af det Antal Tilsyn, som sorterer under Forsorgskontoret, er 220 overdraget til særlige personlig tilsynsførende. Det er Kontorets Erfaring, at i den forløbne Tid har Forholdene paa Arbejdsmarkedet været saaledes, at det ikke har været særligt vanskeligt for de løsladte at skaffe sig Arbejde. Der er i det Aar, Kontoret har været i Funktion, af dette anvist Arbejde til ca. 300 løsladte. Efter Kontorets Opfattelse forekommer det ofte, at de prøveløsladte, som er kommet i Arbejde, navnlig paa de større Arbejdspladser har haft Vanskeligheder med de andre Arbejdere, naar disse fik at vide, at det drejede sig om en Person, som var straffet for Overtrædelse af Straffelovstillæget, men det synes dog, som om denne Indstilling er ved at svinde. Kontoret har gennem Forhandling med Fagforeningerne og Arbejdsdirektoratet søgt at bidrage til at ændre Stemningen indenfor Fagforeningerne og paa Arbejdspladserne, og i nogle Tilfælde har man ført direkte Forhandlinger med Arbejderne paa de paagældende Virksomheder. Det er et almindeligt Indtryk, at Resocialiseringsarbejdet frembyder væsentlig færre og mindre Problemer, end man havde kunnet

---

*) Saadanne betingede Benaadninger finder Sted i Tilfælde, hvor en Straffenedsættelse skulde ske ved Benaadning, men hvor dette vilde medføre, at Proveløsladelsestidspunktet allerede var passeret. I saa Fald udfærdigedes der ofte straks en betinget Benaadning.

vente, og det synes, som om det meget store Flertal af de løsladte Landssvigere nu kun er interesseret i at komme paa ret Køl.

Hele Retsoppgøret vil jo imidlertid faa et betydeligt hurtigere Forløb end oprindeligt antaget, hvilket skyldes Gennemførelsen af Loven af 29. Juni 1946 og de derefter stedfundne Revisioner af de tidligere afsagte Landssvigerdomme.

Disse Revisioner af tidligere afsagte Domme er i Overensstemmelse med Forslag fra Folketingets Udvalg angaaende det fremsatte Lovforslag om Ændringer i Straffeloven ordnet saaledes, at Ankenævnet gennemgaar de før Ændringen af Straffelovstillæget afsagte Domme og derefter afgiver Indstilling til Justitsministeriet om, at Straffen ved Benaadning ændres til en saadan Størrelse, som den paagældende efter den nugældende Praksis maa antages at ville være blevet dømt. Justitsministeriet søger herefter kgl. Benaadning udvirket, og der er da i Loven om Ændringer i Straffelovstillæget givet Lovhjemmel for, at Rettighedsfortabelse i saadanne Tilfælde sker i Overensstemmelse med de gældende Regler og at Prøveløsladelse kan ske efter Størrelsen af den ved Benaadningen nedsatte Straf. Der er herefter i den forløbne Tid sket et meget stort Antal Benaadninger, og dette har bidraget til den meget store Nedgang i Fangetallet.

Ved Udgangen af August 1947 er Antallet af samtlige Landssvigerfanger saaledes gaaet ned til ca. 2.900, hvoraf 750 stadig er Varetægtsfanger, og det samlede Antal kan skønsmæssigt anslaaes til pr. 1. April 1948 at ville være gaaet ned til 18—1900 og pr. 1. April 1949 til 14—1500 Fanger.

Angaaende hele denne Revision maa bemærkes, at den har været absolut nødvendig, naar Straffelovstillæget fik det Indhold, det havde, men ud fra et fangebehandlingsmæssigt Synspunkt har den ikke været heldig. Naar en Fange er dømt og har paabegyndt sin Afsoning, bør han kunne falde til Ro, hvad der er en Forudsætning for, at Strafafsøningens Paavirkningsmidler kan faa Betydning for ham. Den gennemførte Revision

har imidlertid betydet, at en stor Del af Fangerne har lidt af „Revisionsneurose“. Revisionen har behersket deres Tanker. Og dernæst har det ikke kunnet undgaas, at de talrige Straffenedsættelser og Benaadninger, der selvfølgelig i nogen Grad har maattet gennemføres ret skematisk efter almindelige Retningslinier, i Fængslets Liv har virket uheldigt, da de ofte er faldet paa Fanger, hvis personlige og disciplinære Forhold eller karaktermæssige Egenskaber absolut ikke har kunnet begrunde Straffenedsættelse eller Benaadning. De andre Fanger har da ikke kunnet forstaa, at netop disse Fanger har opnaaet Benaadning, saaledes er det f. Eks. gentagne Gange sket, at Benaadninger har ramt Fanger, som paa Grund af daarlig Opførsel netop hensad under Disciplinærstraf. Det havde været betydelig lykkeligere, om man ved Lovens første Gennemførelse paa Rigsdagen havde kunnet give den en virkelig holdbar Form. Lovgivning vedrørende strafferetslige Spørgsmaal er et saa ømfindtligt Omraade, at en usikker Kurs kan medføre de største Forstyrrelser i Menneskers Retsbevidsthed.

Efter foranstaaende Redegørelse angaaende de fængselsmæssige Foranstaltninger overfor Landssvigerfangerne synes det berettiget at hævde, at Gennemførelsen af Straffuldbyrdelsen her i Landet sker paa en Maade, der samtidig er forsvarlig og værdig og i Overensstemmelse med Tidens humane Principper.